

ANTROPOLOGIK TAFAKKUR EVOLUTSIYASI VA UNING INSON ONGIGA TA'SIRI

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti Pediatria fakulteti 2-bosqich talabasi

Odilova Nigora Foziljon qizi

Toshkent Davlat Tibbiyot universiteti

Davolash fakulteti 4-bosqich talabasi

Odilova Xonzoda Foziljon qizi

e.mail: odilovaxonzoda383@gmail.com Ilmiy rahbar :Samarqand Davlat Tibbiyot

Universiteti Ijtimoiy fanlar kafedrası o'qituvchisi

Abdumajidova Hamida

Annotatsiya: Mazkur maqolada antropologik tafakkurning tarixiy shakllanishi va uning zamonaviy bosqichdagi rivojlanish jarayoni tahlil qilinadi. Antropologiyaning klassik davrdan boshlab hozirgi zamongacha bo'lgan evolyutsiyasi, inson mohiyati, ong, identiklik va ijtimoiy mavjudot sifatidagi o'rni falsafiy nuqtai nazardan yoritiladi. Shuningdek, biologik va ijtimoiy omillarning inson tafakkuriga ta'siri, globallashuv sharoitida antropologik qarashlarning o'zgarishi hamda insonning o'zini anglash jarayonidagi ahamiyati ko'rib chiqiladi. Maqola zamonaviy antropologiyaning inson ongini shakllantirishdagi o'rni va uning ma'naviy qadriyatlar tizimiga ta'sirini ochib berishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: antropologiya, antropologik tafakkur, falsafiy antropologiya, inson mohiyati, inson fenomeni, ong va tafakkur, identiklik, shaxs va jamiyat, ijtimoiylashuv jarayoni, madaniyat, qadriyatlar tizimi, ma'naviyat, evolyutsion nazariya, biologik va ijtimoiy omillar, globalizatsiya, axborotlashuv, texnologik taraqqiyot, madaniyatlararo muloqot, tolerantlik, inson erkinligi, mas'uliyat, dunyoqarash transformatsiyasi.

Kirish

Inson muammosi falsafa tarixining eng qadimiy va eng murakkab masalalaridan biridir. Insonning kelib chiqishi, tabiati, mohiyati va jamiyatdagi oʻrni haqidagi savollar turli davrlarda turlicha talqin qilingan. Antropologik tafakkur aynan mana shu savollarga javob izlash jarayonida shakllanib, rivojlanib kelgan. Har bir tarixiy bosqichda inson haqidagi tasavvurlar jamiyatning ilmiy darajasi, madaniy muhiti va ijtimoiy ehtiyojlariga qarab oʻzgarib borgan.

Antropologiya dastlab insonning biologik kelib chiqishi va evolyutsiyasini oʻrganishga qaratilgan boʻlsa, vaqt oʻtishi bilan uning predmeti kengayib bordi. Bugungi kunda antropologiya insonni biologik mavjudot sifatida emas, balki ijtimoiy, madaniy, maʼnaviy va ongli mavjudot sifatida kompleks tarzda tadqiq etadi. Ayniqsa, zamonaviy falsafiy antropologiya insonning oʻzini anglash jarayoni, erkinligi, masʼuliyati va qadriyatlar tizimini chuqur tahlil qiladi.

Hozirgi globallashuv, axborotlashuv va texnologik taraqqiyot davrida inson ongiga taʼsir qiluvchi omillar soni ortib bormoqda. Raqamli makon, sunʼiy intellekt, biotexnologik yangiliklar inson mohiyati va identikligi masalasini yanada dolzarb qilib qoʻymoqda. Bunday sharoitda antropologik tafakkurning evolyutsiyasini oʻrganish va uning inson ongiga koʻrsatayotgan taʼsirini tahlil qilish muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi — antropologik tafakkurning tarixiy rivojlanish bosqichlarini koʻrib chiqish hamda uning zamonaviy inson ongiga, dunyoqarashiga va qadriyatlar tizimiga koʻrsatayotgan taʼsirini ochib berishdir. Shu orqali inson fenomenini chuqurroq anglash va zamonaviy jamiyatdagi oʻrnini aniqlashga harakat qilinadi.

Antropologik tafakkurning tarixiy rivojlanishi

Antropologik qarashlarning ilk shakllari qadimgi falsafada paydo bo'lgan. Qadimgi yunon faylasuflari insonni "aqli mavjudot" sifatida talqin qilganlar. O'rta asrlarda inson ko'proq diniy nuqtai nazardan, ya'ni ilohiy yaratilish mahsuli sifatida tushuntirilgan.

Yangi davrga kelib inson tabiatini ilmiy asosda o'rganish kuchaydi. XIX asrda Charles Darwin tomonidan ilgari surilgan evolyutsion nazariya insonning biologik kelib chiqishini ilmiy jihatdan asoslab berdi. Bu qarash inson haqidagi tasavvurlarni tubdan o'zgartirdi va antropologiyaning biologik yo'nalishini rivojlantirdi.

XX asrda esa falsafiy antropologiya shakllandi. Max Scheler insonni ma'naviy mavjudot sifatida talqin qilib, uning qadriyat yaratish qobiliyatiga urg'u berdi. Helmuth Plessner esa insonning "ochiq tizim" ekanligini, ya'ni u o'zini anglash va rivojlantirish qobiliyatiga ega ekanligini ta'kidladi. Shu tariqa antropologik tafakkur biologik yondashuvdan ijtimoiy va ma'naviy yondashuvga tomon kengaydi.

Antropologik tafakkurning inson ongiga ta'siri

Antropologik qarashlarning rivojlanishi insonning o'zini anglash jarayonini chuqurlashtirdi. Evolyutsion nazariya insonni tabiatning bir qismi sifatida ko'rsatgan bo'lsa, falsafiy antropologiya uni ongli va mas'uliyatli subyekt sifatida talqin qildi.

Zamonaviy antropologiya inson ongini shakllantirishda quyidagi jihatlarida muhim rol o'ynaydi:

O'zlikni anglashni kuchaytiradi. Inson o'zining biologik, ijtimoiy va ma'naviy jihatlarini yaxlit holda tushunishga harakat qiladi.

Madaniyatlararo muloqotni rivojlantiradi. Turli xalqlar va madaniyatlarni o'rganish tolerantlik va bag'rikenglikni kuchaytiradi.

Qadriyatlar tizimini shakllantiradi. Inson huquqlari, erkinlik va mas'uliyat masalalari antropologik tadqiqotlar orqali chuqurroq anglanadi.

Zamonaviy muammolarni anglashga yordam beradi. Globalizatsiya, texnologik taraqqiyot va axborotlashuv sharoitida inson identikligi va ma'naviyati masalalari yangicha talqin qilinmoqda.

Bugungi kunda sun'iy intellekt, biotexnologiya va raqamli makon inson mohiyatiga doir yangi savollarni yuzaga chiqarmoqda. Antropologik tafakkur ana shu savollarga javob topishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Zamonaviy davr va antropologiyaning dolzarbligi

Globallashuv sharoitida insonning o'zini anglash jarayoni murakkablashmoqda. Axborot oqimining kuchayishi, madaniyatlar aralashuvi va texnologik o'zgarishlar inson ongiga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Shu jarayonda antropologiya insonning o'zligini saqlab qolish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'unlashtirish masalalarida muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy antropologiya insonni ko'p qirrali mavjudot sifatida o'rganib, uning biologik, ijtimoiy va ma'naviy jihatlarini bir butun tizimda ko'rib chiqadi. Bu esa inson ongining yanada kengayishiga va chuqurlashishiga olib keladi.

Xulosa

Antropologik tafakkur evolyutsiyasi inson haqidagi tasavvurlarni tarixiy jarayonda boyitib bordi. Biologik yondashuvdan boshlangan ilmiy izlanishlar ijtimoiy va falsafiy tahlillar bilan to'ldirildi. Natijada inson murakkab, ko'p qirrali va ongli mavjudot sifatida talqin qilina boshlandi.

Zamonaviy antropologiya insonning o'zini anglashiga, dunyoqarashining shakllanishiga va qadriyatlar tizimining rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli antropologik tafakkur bugungi kunda nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega bo'lib, insoniyatning kelajak taraqqiyot yo'lini belgilashda muhim o'rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Charles Darwin. The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex. London: John Murray, 1871.
- 2.Max Scheler. Die Stellung des Menschen im Kosmos. Darmstadt: Otto Reichl, 1928.
- 3.Helmuth Plessner. Die Stufen des Organischen und der Mensch. Berlin: Walter de Gruyter, 1928.
- 4.Arnold Gehlen. Der Mensch: Seine Natur und seine Stellung in der Welt. Wiesbaden: Aula-Verlag, 1940.
- 5.Ernst Cassirer. An Essay on Man. New Haven: Yale University Press, 1944.
- 6.Falsafa: Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi nashri, 2019.